

L'anuari de l'educació de les Illes Balears: una dècada de canvis, permanències i continuïtats

Rosario Pozo

Maria Antònia Gomila

RESUM

El present article descriu i analitza una dècada de canvis i de continuïtats en l'educació formal i no formal a les Illes Balears, amb anàlisis, experiències i propostes d'innovació pedagògica que han anat configurant el panorama educatiu al llarg d'aquest temps. Amb un esperit crític i reivindicatiu, els volums de l'Anuari de l'Educació de les Illes Balears segueixen aportant el seu gra d'arena a la necessitat de la societat insular de comprendre, conèixer i compartir experiències, i sobretot, de construir i cercar solucions compartides per produir canvis proactius en la realitat socioeducativa de la nostra comunitat.

RESUMEN

El presente artículo describe y analiza una década de cambios y continuidades en la educación formal y no formal de las Illes Balears, con análisis, experiencias y propuestas de innovación pedagógica que han ido configurando el panorama educativo a lo largo de este tiempo. Con un espíritu crítico y reivindicativo los volúmenes del Anuari de l'Educació de les Illes Balears siguen aportando su grano de arena a la necesidad de la sociedad insular de comprender, conocer y compartir experiencias y, sobre todo, de construir y buscar soluciones compartidas para poder producir cambios proactivos en la realidad socioeducativa de nuestra comunidad.

L'Anuari de l'Educació de les Illes Balears neix el 2004 amb l'objectiu concret de donar resposta a una necessitat de la societat balear: comprendre, conèixer i compartir experiències per tal de construir solucions compartides que generin canvis proactius en la realitat socioeducativa de les Illes Balears. L'Anuari neix amb una concepció que va més enllà de l'àmbit educatiu i abasta l'educació en el sentit més ampli. La formació en l'empresa, l'educació permanent, l'educació en el temps lliure, els nous entorns educatius, els centres d'esplai, museus, biblioteques i, en general, totes les institucions diverses de l'educació social hi tenen cabuda. Des d'aleshores, han estat deu anys de dedicació en què s'ha analitzat l'estat de la qüestió del sistema educatiu illenc, s'han descrit experiències i s'han proposat iniciatives de cohesió social i desenvolupament social i econòmic. També han estat deu anys de reivindicació, de reclamar sensibilitat i coneixement però també polítiques concretes, inversions i pactes que permetin encaminar la societat balear cap a la societat del futur.

Des que el 2004, en paraules del director, es va posar fil a l'agulla, al llarg d'aquests deu anys, s'han anat embastant i repuntant moltes de les costures que construeixen aquest complicat vestit que és l'educació balear. En aquest article en fem un repàs general mostrant quina ha estat l'evolució de les preocupacions, els temes d'interès, les inquietuds i les necessitats que han caracteritzat la realitat socioeducativa de les Illes Balears. En aquest recorregut sumari dels treballs que han nodrit d'Anuari des dels seus inicis, s'han seguit fidelment els mateixos apartats en què s'estructuren tots els volums. El primer bloc està dedicat a l'anàlisi del sistema escolar a les Illes Balears, en què s'incorporen estudis que donen una visió bastant general dels elements i trets característics que el defineixen. El segon bloc sintetitza les àrees de l'educació no escolar en què s'incorporen diverses experiències que il·lustren les principals línies de treball dins l'educació social i l'educació no formal. El tercer bloc inclou les iniciatives de recerca i d'innovació en què s'ha treballat al llarg d'aquests deu anys, i l'han articulats els diferents col·lectius que han estat objecte d'anàlisi.

La darrera part de l'*Anuari* és un recull no tant de l'ideari com de l'esperit que ha inspirat cada un dels volums, que ha servit de pauta per ajudar a la societat illenca a conèixer d'una manera més profunda i clara el funcionament, els reptes, les problemàtiques, les necessitats d'un sistema educatiu que construïm per a una societat del futur.

L'ANUARI ANY A ANY

L'*Anuari* del 2005 està dedicat a conèixer i entendre millor l'educació de la nostra comunitat, la qual cosa es fa a partir de l'anàlisi dels reptes i perspectives d'aquesta. Seguint en la mateixa línia, el 2006 es recullen algunes reflexions amb l'objectiu de proporcionar elements d'anàlisi de la realitat educativa que ens ajudin a conèixer i comprendre millor les línies fonamentals sobre les quals es desenvolupa el sistema educatiu, tant a nivell escolar com a nivell universitari. El 2007 l'*Anuari* es defineix a si mateix com un instrument de coneixement reflexiu per debatre la situació del sistema educatiu, que posa sobre la taula la complexitat i la dificultat que suposa la realització de pactes educatius.

La necessitat de dur a terme una política educativa que doni continuïtat a les accions educatives des del consens, el pacte i el diàleg és primordial en un sistema com el nostre, que presenta importants problemes de caràcter estructural i conjuntural. Una vegada identificats els punts més significatius del sistema educatiu sobre els quals és necessari treballar, la realitat posa de manifest les dificultats per arribar a assolir aquests pactes. En aquesta línia, l'*Anuari* del 2008 s'identifica amb un instrument de millora de la percepció social del sistema educatiu. Els treballs que componen l'*Anuari* d'aquest any mostren quins són aquests punts més significatius, però també mostren la dimensió socioeducativa de la institució escolar, tant des d'una vessant social com econòmica i política. El 2009 l'*Anuari* revaloritza el paper de l'educació i del sistema educatiu en general, alhora que reflexiona sobre alguns aspectes concrets d'aquests sistema, que tenen a veure amb la convivència educativa amb una perspectiva de gènere i els col·lectius vulnerables. El que implica valoritzar l'educació en un moment de crisi com el que s'intueix aquest any exigeix el plantejament de la necessitat d'un canvi de direcció en el model de creixement econòmic tant de les Illes Balears com de l'Estat espanyol, un canvi que consisteix a adoptar una actitud proactiva envers l'àmbit educatiu.

L'*Anuari* del 2010 parla del futur compartit que es preveu com la manera de fer front a la crisi econòmica i la necessitat de passar del conflicte i la confrontació al consens si volem arribar a assolir l'èxit. L'*Anuari* destina part dels seus treballs a fer una anàlisi del sistema educatiu de les Illes i del seu paper en la integració d'aquesta comunitat en la societat del coneixement. A través de diversos indicadors, l'anàlisi posa de manifest les dificultats, els problemes i les contradiccions. Aquesta línia d'estudi s'acompanya d'una anàlisi profunda sobre la realitat universitària de les Illes, en el marc del procés de convergència universitària europea, a través d'una sèrie d'indicadors que ens donen una visió interessant sobre les perspectives de l'educació superior balear. Aquí, de nou, conflueixen en els diversos treballs que componen l'*Anuari*, els elements que haurien de configurar un pacte educatiu que vagi a l'arrel de la problemàtica i que sigui capaç d'articular les actuacions.

El 2012 puja el to de l'*Anuari*, reivindicatiu i combatiu, en plena crisi econòmica, amb retallades educatives i rumb polític preocupant. L'*Anuari* se centra en la urgència del pacte educatiu més enllà

de les ideologies i els interessos polítics, atès que és precisament l'educació l'única manera de sortir de la crisi econòmica. Per això, presenta una anàlisi sobre les conseqüències de la crisi econòmica, les retallades en el sistema educatiu, el creixement, la consolidació, el rendiment dels estudiants, la qualitat educativa i l'equitat del sistema. En aquest sentit, una de les principals qüestions que es planteja és un possible retorn a un elitisme educatiu, no sols per les retallades en professorat, programes de suport, serveis complementaris, etc., sinó per la filosofia que impregna les reformes que s'estan plantejant en un futur més o menys immediat. Novament, les dificultats de dur a terme un pacte per l'educació es tornen a posar sobre la taula, a partir d'alguns dels elements que defineixen el sistema educatiu de les Illes des d'una dimensió tant pedagògica com ideològica, com ara l'ensenyament del català. No són pocs els reptes educatius, socials i econòmics que se'ns plantegen en el futur i que s'han afrontat al llarg d'aquesta dècada. I encara ens falta molt de camí per recórrer. El present *Anuari* és, doncs, un compromís de futur, de seguir contribuint a la recollida de les preocupacions inicials i actuals amb què va sorgir la publicació.

DEU ANYS D'ENSENYAMENT ESCOLAR

Al llarg d'aquests deu anys, l'anàlisi del sistema educatiu de les Illes Balears ha seguit una línia temàtica que ha permès d'establir comparacions (entre illes, entre etapes, entre sectors, entre especialitats...) i fer-ne una evolució exhaustiva.

Les distintes etapes del sistema educatiu han tingut un seguiment constant: des del funcionament i l'organització de l'atenció primerenca, amb especial atenció a l'experiència de les escoles a Menorca (Arnaiz i Martí 2007), a l'educació primària, secundària, batxillerat, FP i educació d'adults.

Arnaiz i Martí, el 2007, i Arnaiz, el 2012, ens aporten l'avaluació de l'experiència de la xarxa **d'escoles** a Menorca i la importància del lligam amb l'equip d'atenció primerenca per a la detecció precoç d'infants amb necessitats educatives especials.

Els articles de Pomar de 2005 i Bonnín de 2008 sobre **l'educació primària** posen l'accent en la necessitat d'un esforç pressupostari més gran per respondre a les demandes de l'augment de població escolar que es pateix durant aquesta etapa. Això significa ampliar l'oferta de places de l'educació pública a causa de l'increment de la població escolar (cal recordar que és en l'etapa de creixement a causa de la incorporació al sistema de població immigrada), però també reduir ràtios, adaptar els recursos i solucionar el desequilibri entre centres públics i privats pel que fa a l'acollida de població escolar estrangera i recursos, com a mitjà per eliminar la desigualtat que aquest sistema dual genera. Ambdós treballs assenyalen la necessitat d'incrementar els esforços de la formació dels professionals i reclamen a l'Administració educativa la implicació en aspectes de l'organització i el funcionament dels centres de primària, com l'autonomia dels centres, la formació i el suport en la gestió als equips responsables, l'avaluació i el desenvolupament de projectes integrals.

L'ensenyament en l'educació **secundària** obligatòria és el tema de Gómez, Palou i Vergés (2007), que fan un repàs de l'estat de l'ESO assenyalant els principals trets que configuren la problemàtica i aportant propostes que, si s'ajustessin a la realitat de l'entorn, podrien representar millores.

Propostes que s'emmarquen dins la reivindicació, constant al llarg dels deu anys de l'*Anuari*, d'un consens polític per oferir una normativa estable, una dotació adequada de recursos i més autonomia dels centres.

Pel que fa al **batxillerat**, el treball de Franch i Perelló (2005) ens aporta dades sobre la baixada progressiva de la matriculació en l'educació pública (però no en la concertada i privada) i el baix nivell de titulació (per sota de la mitjana espanyola), que justifiquen un canvi en el model de batxillerat del sistema educatiu d'aquell moment (LOE).

Si en els quatre primers anys de l'*Anuari* es va posar l'accent en l'anàlisi de l'educació primària i secundària (obligatòria i postobligatòria) i d'adults, en els darrers anys ha estat la **Formació Professional** la que ha tingut un paper més destacat. Curiosament, el més destacat d'aquests treballs és el to clarament reivindicatiu d'un àmbit com és la FP, a cavall entre la formació i l'àmbit laboral-professional, amb un pes que hauria de ser molt més important dins l'economia balear, no sols des de la perspectiva de la formació en si mateixa (a través dels centres integrats), sinó també de la investigació i la innovació (a través dels centres de referència nacional). La demanda d'una política institucional ben definida que permeti tenir un coneixement acurat, una bona ordenació i un control de la Formació Professional és l'objectiu final dels darrers treballs presentats en l'*Anuari* (Estaràs, Molino, Sorell, Verdejo i Amengual 2011; Verdejo i Estaràs 2012).

L'*Anuari* de 2012 inclou quatre treballs dedicats a les experiències i l'anàlisi de la Formació Professional des de perspectives tan diferents com la dels centres integrats de formació nauticopesquera i del centre de referència nacional de Son Llebre.

El 2006 l'**educació d'adults** és objecte d'anàlisi, coincidint amb l'aprovació de la llei d'educació d'adults. En aquest treball Rincón presenta la vessant escolar d'aquesta etapa, caracteritzada per una oferta insuficient i una distribució desequilibrada que acompanya una demanda creixent. La reivindicació, en aquest cas, es dirigeix a un replantejament de l'oferta, vinculada precisament a la Formació Professional, per tal de garantir una continuïtat formativa per a aquells adults que es reenganxen al sistema educatiu. Dins aquesta mateixa àrea, hi podem incloure també el treball d'Oliver i Rosselló (2010) sobre l'escolarització postobligatòria a les Illes. La continuïtat dels estudis més enllà de l'etapa obligatòria constitueix un dels problemes de la comunitat autònoma, que presenta un dels nivells més baixos de l'Estat i que té un nivell mitjà d'estudis de la població també per sota de la mitjana estatal. Les causes conflueixen amb les apuntades per Amer el 2011, en un estudi sobre l'impacte que té el turisme en l'abandonament educatiu prematur, però, com assenyalen Oliver i Rosselló (2010) i el treball de Pascual i Ballester (2010), la responsabilitat no és únicament del mercat de treball illenc, sinó que també s'ha de cercar en la influència que té l'estructura familiar i el nivell educatiu dels pares i el coneixement o informació de què disposen els joves sobre els possibles estudis, recursos de suport, feines i salaris a què poden optar. Curiosament, l'orientació encara no ha estat objecte d'estudi dins l'*Anuari*, probablement perquè la reflexió sobre la concepció i el funcionament de l'orientació també és un tema pendent dins el mateix sistema educatiu. Com apunten Pascual i Ballester, també cal mirar la institució educativa per comprendre millor els desajustaments entre les necessitats i circumstàncies de l'alumnat i la capacitat o disponibilitat d'aquesta per donar-hi resposta (Pascual i Ballester 2010, 199). En aquest

sentit, és especialment adient l'estudi d'Amer sobre les percepcions i valoracions dels PQPI, programes orientats a prevenir l'abandonament primerenc mitjançant una qualificació laboral bàsica. Paradoxalment, com apunta Amer, «el fet que les polítiques educatives només impulsin aquests programes per la seva flexibilitat i l'orientació eminentment envers la inserció laboral pot accentuar els discursos i les pràctiques que prioritzen la formació de treballadors i deixin en un segon terme l'educació dels ciutadans» (2012, 116).

Dins l'estudi del sistema educatiu de les Illes Balears s'analitza la situació educativa de cada una de les **illes** i les seves particularitats pel que fa a les problemàtiques específiques, com ara les característiques socials que determinen el sistema. Així, el 2005 García i Torres ja apuntaven la insuficiència d'infraestructures educatives i l'abandonament escolar a Eivissa i Formentera com un dels aspectes en què calia reclamar més una actuació a la Conselleria. Cinc anys després, Fernández (2010) posa l'accent en les condicions educatives en què les Pitiüses han de fer front a la presència d'un gran nombre d'alumnes nous i el que això representa en un marc d'insuficient infraestructures (encara), la manca de programes específics d'acollida i el dèficit d'oferta educativa i inestabilitat de les plantilles de professors.

En el cas de Menorca, Alzina (2007) destaca els processos d'innovació introduïts al sistema des de l'educació infantil i continuats en les etapes següents (primària i secundària) com un dels elements que han permès donar resposta adequada a aspectes com el creixement de la diversitat a les aules (i la creixent demanda d'escolarització) i la convivència als centres. Així i tot, a Menorca també se segueixen dinàmiques apuntades a totes les Illes Balears, com la potent influència d'un mercat de treball atractiu en l'abandonament prematur dels joves del sistema educatiu. El 2009 el mateix Alzina apunta fins a 33 línies de millora, dins el marc d'un Pacte per l'educació que, malauradament, encara no ha vist la llum.

El model d'escolarització del sistema també ha estat objecte d'anàlisi durant dos anys (2006 i 2008), primerament amb un estudi sobre el pes de **l'escola pública en relació amb l'escola privada** (March i Pascual 2006) i després amb un estudi sobre les cooperatives d'ensenyament, un cas específic a cavall entre el model públic i el model privat (Pozo, Torres, Seguí 2008).

Alguns dels àmbits específics del sistema educatiu, especialment pel que fa a l'ensenyament d'algunes àrees, com les llengües, la música o l'educació física, s'han completat amb estudis d'avaluació de les competències de l'alumnat en les diferents àrees, com ara les competències de l'alumnat en tecnologia, procediments científics i llengües catalana i castellana. L'estudi d'idiomes estrangers ha estat cobert pel treball de Garcias (2006) sobre les escoles oficials d'idiomes.

La diversitat ha estat un dels elements característics del sistema educatiu de les Illes Balears en els darrers deu anys. L'*Anuari* se n'ha fet ressò al llarg dels seus volums, primerament amb l'article de March i Orte de 2004, en què ja s'alerta de la dualització escolar i social que el procés d'escolarització d'alumnat estranger pot arribar a generar, i després, amb les diverses anàlisis de Vidaña, des del 2005 fins al 2012. Així doncs, **l'alumnat estranger** i la incorporació d'aquest al sistema educatiu com a eina d'integració social ha estat un tema constant al llarg dels deu anys de l'*Anuari*. No sols es mostra bé l'evolució quantitativa (nombre d'alumnes) d'aquest, sinó també les

seves característiques. Els articles de Vidaña ens donen una visió evolutiva de com ha anat canviant aquest tipus d'alumnat i què ha representat aquest dins la configuració del sistema educatiu balear durant aquesta dècada. La necessitat d'encaminar-se cap a un model d'escola intercultural i inclusiva ha estat una constant des del seu primer article de 2005, en què la població escolar estrangera no era un fenomen nou sinó que ja formava part de la realitat educativa dels centres. Les propostes plantejades el 2005 es continuen reclamant el 2009 i el 2010 com a eines per garantir la integració social de la població estrangera (formació i sensibilització dels professionals, programes d'actuació d'atenció a l'alumnat estranger, integració de l'entorn i especialment de les famílies en el sistema educatiu, introducció d'elements d'interculturalitat dins els currículums i programes educatius). És cert que la situació ha canviat i l'evolució dels estudis de Vidaña ens permeten veure com es passa d'una tendència creixent de 2005 a 2009 fins al decreixement i l'estabilització de la població escolar estrangera a partir de 2010. L'article de 2012 ens permet veure aquest pas d'un fenomen nou a quelcom més estructural, estable, que comença a fer-se present en els altres àmbits i nivells educatius (com l'educació d'adults o l'ensenyament postobligatori).

Mereixen una atenció especial, sobretot en els darrers anys, algunes de les **problemàtiques** més importants que afecten el sistema educatiu balear. L'abandonament escolar i la síndrome d'esgotament professional són dos dels temes que han gaudit d'una anàlisi que es fa necessària en un sistema educatiu com el nostre. Alguns d'aquests temes tenen continuïtat en els apartats següents sobre innovació educativa, en què se cerquen estratègies i eines per aconseguir un èxit escolar més generalitzat.

L'ensenyament superior és un dels altres eixos temàtics del bloc d'anàlisi de l'educació reglada des dels inicis de l'*Anuari*. Les característiques sociològiques i el nivell educatiu dels estudiants de la UIB s'han pogut comparar amb el nivell d'inserció laboral i de satisfacció dels graduats per la UIB. L'avaluació del que ha estat la universitat, el que ha representat en la societat illenca, s'inicia en l'*Anuari* amb el treball de Ballester (2004). El procés de transformació de la Universitat cap a l'espai europeu d'educació superior (l'anomenat procés Bolonya) ha significat un procés complex de reordenació i, fins i tot, de reconcepció en pràcticament tots els àmbits (normatiu, de gestió, de l'oferta-demanda, de les seves metodologies i capacitat d'innovació, de les relacions amb la societat, etc.). Els diferents articles de l'*Anuari*, des de 2004 fins a 2012, constitueixen un procés d'avaluació del nostre sistema d'ensenyament superior i del seu alumnat, que defineix quin és el paper de la UIB en l'estructura econòmica i social de les Illes Balears. L'avaluació ens permet veure quines són les fites aconseguides, com ara l'elevat nivell de satisfacció i d'inserció laboral dels graduats a la UIB (Mairata 2008), la millora del rendiment i l'èxit escolar dels graduats (Mairata, Montaña i Palou 2012) i els punts en què encara cal fer millores, com ara el finançament (Manera 2004) i l'adaptació del sistema al perfil dels alumnes (Mairata, Montaña, Palou, Miró de Mesa i Sánchez 2010).

Finalment, d'acord amb les perspectives teòriques dominants en l'àmbit de l'educació, que posen la comunitat educativa, les relacions entre els diferents agents educatius i el treball comunitari en xarxa en el centre dels sistemes escolars d'èxit, l'*Anuari* inclou l'estudi sobre **el paper de les famílies en el sistema educatiu**. El treball de Gomila (2012) aporta una visió que reclama la necessitat d'anar més enllà d'una escola que es pensa únicament a partir de les relacions alumne-professor i encaminar-se cap a un model d'escola relacionat i integrat en el context social.

EXPERIÈNCIES I INVESTIGACIONS EN EDUCACIÓ NO FORMAL I INVESTIGACIONS EN EDUCACIÓ NO FORMAL AL LLARG D'UNA DÈCADA

Aquest apartat té com a objectiu fer una anàlisi descriptiva i comprensiva de les diverses experiències en educació no formal al llarg d'aquests deu anys de trajectòria vital de l'*Anuari*. La temàtica dels col·lectius en situació de risc social és una preocupació constant i és per això que trobam referències en els seus inicis, en l'article d'Oliver i Touza (2004). Aquest article està dedicat a la funció educativa dels centres residencials de diferents entitats de titularitat pública i privada que gestionen els centres de menors a la nostra comunitat autònoma. La seva descripció ens acosta a la realitat d'aquestes institucions, així com als seus reptes immediats i de futur. En un altre article d'Oliver (2007), se'ns ofereix una aproximació al fenomen dels menors no acompanyats i recull aportacions finals que donen llum a aquest fenomen tan actual. Muñoz i López (2008) recullen una experiència viva, una iniciativa socioeducativa en matèria d'educació social per millorar la convivència als centres, disminuir desigualtats socials dels **menors i les seves famílies** i, en definitiva, afavorir el desenvolupament integral dels menors. Estarelles Colom (2009) ens fa una aproximació a la proposta socioeducativa i d'acció del Grup d'Educadors de Carrer i Treball amb Menors.

Un altre col·lectiu amb una especial vulnerabilitat social és el dels **discapacitats**. Dins aquest àmbit, Serra (2005) presenta els resultats d'una recerca més **àmplia** sobre programes d'inserció laboral normalitzada dels treballadors amb discapacitat. Segons l'autora, el suport en els processos d'inclusió laboral són fonamentals perquè accedeixin a un lloc de treball.

Pel que fa a la intervenció comunitària, tenim les aportacions de Pascual (2005), que sintetitza els aspectes més destacats de l'avaluació de la iniciativa comunitària Urban - El Temple de Palma (1997-2001) i concretament dels programes de formació i inserció laboral destinats a col·lectius amb baixes qualificacions. A partir de l'avaluació, l'autora aprofundeix en el procés de coneixement, els resultats i l'impacte de l'experiència des d'una perspectiva qualitativa. Cloquell i Rayó (2006) desenvolupen l'evolució d'una experiència socioeducativa innovadora de capacitat organitzativa de la societat civil del barri de sa Indioteria, que pretén ser un exemple en la millora de la qualitat de vida, especialment dels col·lectius **més desfavorits**.

Pel que fa les experiències de millora de la convivència als centres educatius, es presenten les aportacions de Salas i altres (2009), que incideixen en la necessitat d'inclusió de la figura professional dels **tècnics** d'intervenció socioeducativa (TISE). La seva funció és preventiva i es fonamenta en una estreta col·laboració amb els equips directius i educatius i en la implicació dels serveis socials. La tasca d'aquesta figura és la integració de tot l'alumnat i el seguiment d'aquells que es troben en risc d'exclusió social, alhora que pretén ser facilitadora de la relació entre el centre escolar i les famílies. És un fet que els centres educatius presenten una realitat cada vegada més complexa amb situacions de conflicte juvenil, de xoc i interacció cultural que generen tensions i problemes de convivència i que requereixen noves formes d'intervenció. En aquest sentit, Font i altres (2011) desenvolupen una proposta de treball en xarxa amb menors.

LA INVESTIGACIÓ I LA INNOVACIÓ PEDAGÒGICA A LES ILLES BALEARS

En aquest apartat fem un recorregut per les diverses recerques i innovacions pedagògiques que s'han dut a terme al llarg d'aquesta dècada d'esforç col·lectiu en el desenvolupament d'un deure social. Aquest bloc s'inicia amb un recull dels elements per a l'anàlisi sobre la investigació de les Illes Balears amb l'article de March (2004). En un article posterior, Colom (2005) completa l'anàlisi presentant un estudi comparatiu del panorama investigador actual en matèria de ciències de l'educació entre les universitats de Catalunya i la de les Illes Balears a partir de les tesis doctorals presentades i de les investigacions subvencionades tant per organismes públics com privats. Les seves conclusions són especialment suggeridores, ja que planteja orientacions bàsiques d'actuació. Seguint la mateixa línia investigadora, Orte i Pascual (2007) analitzen la recerca educativa a la UIB des de 1997 fins a 2006. Un altre referent a l'hora de dibuixar un mapa comprensiu de la investigació educativa és el treball de Trobat (2006), que fa un recorregut per aquesta al llarg de cinquanta anys (1956-2005).

La investigació de Mas (2008) articula les diferències de gènere en el rendiment de la memòria verbal i en variables de tipus motivacional (expectatives i atribucions) en un grup de joves universitaris. L'autora conclou que les tendències tradicionals pel que fa a la motivació per assolir els objectius no desapareixen i evidencien que, malgrat els canvis socials que s'han produït, es mantenen estereotips de gènere que les joves segueixen assumint com a propis, la qual cosa provoca una autovaloració amb criteris diferents dels dels joves. Posteriorment s'hi inclouen tota una sèrie d'articles dedicats a recollir experiències innovadores, que es poden classificar en funció de l'àmbit subjecte d'anàlisi. Així, els estudis es divideixen entre els que es dirigeixen a població específica, els que es dirigeixen a població general i els que descriuen altres experiències. Entre els que fan referència a població específica, destacam els treballs sobre la intervenció amb **famílies i menors vulnerables**. S'hi inclou el desenvolupament d'una investigació educativa basada en programes de competència familiar, dirigit per Orte (2005). En aquest treball es recullen les aportacions del Strengthening Family Program, un programa d'origen americà orientat a la prevenció de drogodependències i altres comportaments problemàtics. L'avaluació del procés d'implementació de l'adaptació espanyola del mateix programa (Programa de Competències Familiars) és presentada per Orte i Touza (2006). El 2012, Orte i els col·laboradors de l'equip presenten els resultats de prevalença i impacte que ha tingut haver patit abús sexual infantil en les vides d'un grup de persones, part de la població universitària de les Illes Balears. En aquest mateix any, Pozo recull en un treball de recerca, les percepcions, emocions i actituds dels diferents professionals que intervenen amb dones joves infractores, en distints moments i àmbits de les Illes.

Pel que fa el col·lectiu de **persones grans**, trobam les aportacions de Vives i Orte (2005) centrades en els efectes del programa UOM (Universitat Oberta per a Majors) en les xarxes i el suport social del seu alumnat. En la mateixa línia d'estudi, Touza (2007) proposa una validació de l'escala per a la detecció del tractament inadequat de les persones grans. Vives, per la seva part, el 2001 i el 2012 presenta el pilar fonamental de l'envelliment actiu al llarg de la vida a partir del cas de l'alumnat de la UOM. L'estudi conclou que l'aprenentatge al llarg de la vida i el suport social constitueixen els elements bàsics pel al manteniment d'un nivell elevat de qualitat de vida i benestar social de les persones grans. El 2011, Sastre Navarro presenta els efectes de l'experiència d'intervenció socioeducativa en una residència de persones grans, amb l'objectiu de millorar la qualitat de vida dels seus residents.

Les propostes d'innovació dirigides al col·lectiu d'immigrants, tant en l'àmbit no formal com en el comunitari, vénen de les aportacions diverses pel que fa a enfocaments i orientacions de Pascual, Ballester, Cerdà Moragues (2006) i altres. En aquest sentit, destaquen les dades de l'etnografia elaborada per Vecina (2008), en què dedica un temps a analitzar les representacions socials dels docents i de l'alumnat en un context estigmatitzat com és el de Son Gotleu, a Palma. El 2011 Sintès presenta una proposta organitzativa innovadora del CEIP Antoni Juan Alemany de Maó, orientada a donar resposta a la realitat escolar del centre a partir del treball, basat en un model d'escola inclusiva, amb alumnat amb necessitats educatives específiques.

Pel que fa als treballs orientats a la població general, destacam l'article de Trobat i Magraner (2005). Aquest article analitza la seva particular organització pedagògica, que sens dubte contribueix significativament a la participació activa de tots els membres de la comunitat educativa. En aquest estudi es pretén donar resposta a la diversitat social i educativa dels estudiants. Altres interessants aportacions pedagògiques destacades estan dedicades a diferents temàtiques, com les habilitats bàsiques i l'alfabetització funcional (Jiménez 2006), l'orientació psicopedagògica en l'educació secundària i projectes d'intervenció socioeducativa. En definitiva, experiències variades en diferents etapes educatives d'educació infantil, primària i secundària, en diferents institucions escolars de participació de l'alumnat per atendre la diversitat a l'escola.

Altres experiències destacables són les que presenten Orte i Ballester (2008) en què descriuen alguns dels indicadors més importants del context i dels recursos educatius de les Illes per analitzar el fracàs escolar. El 2006 Motilla i Sureda fan una descripció de la bibliografia més representativa del sistema educatiu de les Illes Balears, incloent-hi tots els nivells escolars i els relacionats amb l'educació social o no reglada. S'hi inclouen obres publicades que recullen investigacions històriques, sociològiques, didàctiques i recopilacions de la normativa legal sobre l'educació a les Illes des del 2000 fins a l'actualitat. En darrer lloc, Estaràs i altres (2012) ens acosten al desenvolupament de la Formació Professional a la nostra comunitat. Aquest article presenta una panoràmica del naixement dels centres integrats a les Illes i hi incorpora algunes característiques sobre el seu disseny i la seva filosofia. D'altra banda, l'obra dona a conèixer les possibilitats de donar resposta a la diversitat present a les aules dels centres educatius; des del treball conjunt de disseny d'un programa d'actuació, detecció, identificació, valoració, seguiment i avaluació dels agents socioeducatius presents en l'entorn de l'alumnat, la família i el mateix centre, fins al model del treball en xarxa.

L'ESPERIT DE L'ANUARI

Els processos d'ensenyament-aprenentatge han d'implicar risc, possibilitat de canvi, curiositat, alegria, compromís, diàleg, reflexió i reconeixement de l'assumpció cultural. La convicció que l'educació és una pràctica de llibertat és el que ha mantingut l'essència de l'*Anuari*, i ha reptat el lector a assumir aquesta filosofia com a compromís propi.

Al llarg dels darrers quatre anys, el ritme de l'*Anuari* ha prioritzat la mirada en el significat d'educar en el context de profundes i doloroses transformacions que està patint la nostra societat. El seu propòsit fonamental és donar suport a propostes de millora del sistema educatiu i conciliar un

elevat nivell científic i acadèmic amb una orientació temàtica d'interès màxim per a la comunitat educativa. La responsabilitat innata de seguir divulgant processos educatius també entra dins els seus objectius.

ACTORS, ESTRATÈGIES I ÀMBITS D'ACTUACIÓ

L'*Anuari de l'Educació de les Illes Balears* es presenta al llarg d'aquesta dècada i vol continuar sent un acte de resistència i compromís futur. Per això, ha centrat els seus esforços en quatre àmbits d'actuació: *el sistema escolar de les Illes Balears; el sistema educatiu no escolar de les Illes Balears; recerca i innovació pedagògica a les Illes Balears, i estadística i legislació educativa de la comunitat autònoma de les Illes Balears.*

L'*Anuari* aspira a contribuir a una millor comprensió i diàleg en el qual s'ubiquen i s'enfronten els actors clau del canvi educatiu. Per una part, actors «reformadors» o especialistes, que prenen les decisions en l'àmbit de la comunitat autònoma i nacional, i per l'altra, els «executors» docents i organitzacions docents i educatives de l'àmbit formal i informal. Tot això, sense oblidar la implicació de docents i educadors, alumnat, famílies i societat en el seu conjunt.

L'*Anuari* pretén seguir mantenint una estratègia de participació activa en el procés d'ensenyament-aprenentatge. Per això ens exigim seguir amb el rigor metodològic de la investigació educativa, el respecte, la crítica constructiva, l'estètica i l'ètica, sobretot, la incorporació del teòric a la pràctica. Tot això, amb el propòsit fonamental d'assolir un desenvolupament sostenible i canvis substancials en l'educació en benefici de tota la societat de les Illes Balears.

Al llarg d'aquesta dècada l'*Anuari* ha anat canviant els temes, les maneres d'abordar-los i les perspectives d'anàlisi del sistema educatiu de les Illes Balears, però ha mantingut un esperit únic que l'identifica i el posiciona cap a una única direcció: la millora del sistema educatiu vers una educació moderna i de qualitat. Com diu March a l'*Anuari* de 2012, la reforma d'un sistema educatiu és una tasca de fons, de llarg termini. Els resultats d'aquest procés es veuen al cap de dècades d'haver-se iniciat i, per tant, és necessari no perdre de vista els objectius. En aquest sentit, l'*Anuari* repeteix com mantres una sèrie d'idees bàsiques:

- Les dificultats del mateix sistema educatiu per resoldre els problemes estructurals i definir la seva posició per afrontar els reptes de futur.
- La necessitat de defugir visions apocalíptiques del sistema educatiu i millorar la imatge de l'educació a partir d'anàlisis rigoroses que permetin diagnòstics acurats de la realitat i les seves necessitats. Cal valoritzar el positiu del sistema educatiu.
- La necessitat absoluta de treure l'educació del debat ideològic i centrar les polítiques, actuacions i propostes en dades sòlides, experiències contrastades i enfocaments consensuats basats en criteris pedagògics. Temes com la llengua i el model lingüístic o el fracàs escolar requereixen una anàlisi rigorosa i una profunda reflexió que permeti definir els objectius prioritaris cap als quals s'han d'encaminar les polítiques educatives.

- La necessitat d'un pacte, fonamentat en l'estabilitat, la suficiència, la qualitat i l'equitat, que impliqui consens tant en el diagnòstic com en la definició dels objectius i estratègies que han de guiar les polítiques, reformes i millores.
- La millora de la qualitat del sistema educatiu i del seu paper en el procés cap a una societat del coneixement s'ha d'acompanyar d'una transformació del model econòmic, turístic i territorial de les Illes Balears. I això necessita, en qualsevol cas, una ciutadania educada, formada i preparada i una societat fortament cohesionada.

L'*Anuari* fa una crida a la societat perquè reflexioni sobre què significa educació, què implica i quin és el model que es vol aconseguir. El compromís, en aquest sentit, és l'element clau.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

March, M. (dir.) (2004). *Anuari de l'Educació de les Illes Balears*. Fundació Guillem Cifre de Colonya, Caixa d'Estalvis de Pollença.

March, M. (dir.) (2005). *Anuari de l'Educació de les Illes Balears*. Fundació Guillem Cifre de Colonya, Caixa d'Estalvis de Pollença.

March, M. (dir.) (2006). *Anuari de l'Educació de les Illes Balears*. Fundació Guillem Cifre de Colonya, Caixa d'Estalvis de Pollença.

March, M. (dir.) (2007). *Anuari de l'Educació de les Illes Balears*. Fundació Guillem Cifre de Colonya, Caixa d'Estalvis de Pollença.

March, M. (dir.) (2008). *Anuari de l'Educació de les Illes Balears*. Fundació Guillem Cifre de Colonya, Caixa d'Estalvis de Pollença.

March, M. (dir.) (2009). *Anuari de l'Educació de les Illes Balears*. Fundació Guillem Cifre de Colonya, Caixa d'Estalvis de Pollença.

March, M. (dir.) (2010). *Anuari de l'Educació de les Illes Balears*. Fundació Guillem Cifre de Colonya, Caixa d'Estalvis de Pollença.

March, M. (dir.) (2011). *Anuari de l'Educació de les Illes Balears*. Fundació Guillem Cifre de Colonya, Caixa d'Estalvis de Pollença.

March, M. (dir.) (2012). *Anuari de l'Educació de les Illes Balears*. Fundació Guillem Cifre de Colonya, Caixa d'Estalvis de Pollença.

I. INTRODUCCIÓ